

UOT 81

<https://doi.org/10.59849/2311-8482.2025.1.166>

RƏHİLƏ ABASBƏYLİ*

İNGİLİS DİLİNDƏ MƏDƏNİYYƏT LEKSİKASI VƏ ONUN
DİLDƏ REALLAŞMASI ÜSULLARI

İngilis dilində mədəniyyət leksikası, bir millətin və ya toplumun həyat tərzini, adət-ənənələrini və dünya görüşünü əks etdirən dil vahidlərindən ibarətdir. Bu leksika, müəyyən mədəniyyətə aid olan sözlər, ifadələr və simvollar vasitəsilə dilin sosial və tarixi kontekstini göstərir. Mədəniyyət leksikasının dilə reallaşması müxtəlif üsullarla baş verir. Tərcümə və adaptasiya, söz birliyi və ifadələr, metafora və simvolizm, kimi metodlarla. Bu üsullar, mədəniyyətə xas olan sözlərin başqa dillərə keçidini və orada necə anlaşıldığını təmin edir. İngilis dilində mədəniyyət leksikasının dildəki rolu, yalnız dilin strukturunu deyil, həm də cəmiyyətin özünü formalaşdıran və əks etdirən bir vasitə olduğunu vurğulayır. Beləliklə, mədəniyyət leksikası, dili öyrənənlərə və araşdırıcılara daha dərin bir mədəniyyət anlayışı təqdim edir.

Açar sözlər: mədəniyyət, leksika, ingilis dili, üsul, tərcümə.

Giriş

İngilis dilində mədəniyyət leksikası və onun dildə reallaşması üsulları, dilin mədəniyyətlə əlaqəsini araşdıran və dilin özündə mədəniyyətə aid elementlərin necə əks olunduğunu tədqiq edən bir sahədir. Bu leksika, müəyyən bir cəmiyyətin, xalqın, ya da millətin dəyərlərini, adət-ənənələrini, həyat tərzini və düşüncə tərzini əks etdirən sözlərdən ibarətdir.

Dil, bir mədəniyyətin yaşam tərzini, dəyərlərini və sosial strukturunu əks etdirir. Dil, o mədəniyyətin kimliyinin bir hissəsi olan normaları və ənənələri özündə saxlayır.

Əsas məzmun

Dil və mədəniyyət arasındakı əlaqə, hər iki anlayışın bir-birini necə təsir etdiyini və formalaşdırdığını anlamaq müasir dilçiliyinə qarşısında dayanan ən vacib amillərdəndir. Dil və mədəniyyət arasındakı sıx və intensiv əlaqə dilin bölmələri içərisində ən çox leksikologiya ilə əlaqədardır. Çünki xalqın mədəniyyəti ən çox dilin sözlərində əks olunur. “Dilin lüğət tərkibində müəyyən bir söz qrupu var ki, onlar yalnız mədəniyyətlə–dil daşıyıcılarının adət-ənənələri, folkloru, kulinariyası, geyim tərzini, məişəti ilə bağlı leksik vahidlərdir. Lüğət və ya dilin sözlər toplusu, sadəcə təsadüfi işarələrdən ibarət deyil; əksinə, bu, müəyyən bir xalqın mədəni dəyərləri, ənənələri, tarixi və dünyagörüşü ilə dərin şəkildə bağlıdır” [3,s.56].

Burada mədəniyyət lüğəti anlayışına da toxunmaq lazım gəlir. Mədəniyyət lüğəti anlayışı, müəyyən bir xalqın dilin mədəniyyətinə köklənmiş mənalar daşıyan sözlər, ifadələr və deyimlərə istinad edir. Bu sözlər cəmiyyətin normalarını, təcrübələrini, tarixi hadisələri təmsil edir. Məsələn, ingilis dilində “Thanksgiving” (Şükran Günü), “football” (futbol) və “barbecue” (barbekü) kimi sözlər sadəcə neytral terminlər deyil, həm də ingilisdilli ölkələrdə mədəniyyətlə əlaqəli böyük əhəmiyyət daşıyan anlayışlardır.

Bir dilin leksik tərkibi danışanların dünyagörüşünü və dünyanı qavrayışını əks etdirir. Dilin leksikologiyası insanların dünyanı müxtəlif şəkildə qəbul edib təfsir etdiklərini göstərir. Məsələn, bəzi mədəniyyətlərdə təbii hadisələr üçün fərqli sözlər var. Bu da onların

bu anlayışları necə təcrübə etdiklərini göstərir, çünki dil onların bu konsepsiyaları necə anladıklarını formalaşdırır.

Dil və mədəniyyət arasındakı qarşılıqlı əlaqələrdə ən çox maraq kəsb edən leksik borclanma və mədəniyyət mübadiləsi anlayışlarıdır. Qloballaşan dünyada dillər, mədəniyyət mübadiləsi nəticəsində bir-birindən sözlər borc alır. İngilis dilinə mədəniyyət mübadiləsi nəticəsində daxil olan leksik vahidlər haqqında tədqiqat, dilin tarixində və inkişafında mədəniyyətlərarası əlaqələrin vacib rolunu göstərir. Leksik vahidlər, yəni sözlər və ifadələr, adətən müxtəlif mədəniyyətlər arasında qarşılıqlı təsir nəticəsində dilə daxil olur. İngilis dilinə daxil olan bəzi leksik vahidlər əsasən ticarət, elmi irəliləyişlər, sənət, moda, yemək və digər sahələrdə müxtəlif mədəniyyətlərlə əlaqələr nəticəsində meydana gəlir. Məsələn, ingilis dili, xüsusilə yemək, dəb və texnologiya sahələrində bir çox sözü digər dillərdən almışdır. *cargo* (ispan dilindən): yük, ticarət malları; *patio* (ispan dilindən): evin iç həyəti, veranda; *bungalow* (hind dilindən): bir mərtəbəli ev; *shampoo* (hind dilindən): saç yumaq [2].

Bu sözlər, mədəniyyətlərarası əlaqələrin ticarət və ərazi fəthləri ilə necə sıx əlaqəli olduğunu göstərir. Ən çox elm və texnologiya sahələrində yeni anlayışlar və ixtiralar digər dillərdən ingilis dilinə daxil olmuşdur. Bu zaman müvafiq təhlil edilən sözlər çox vaxt latın, yunan və digər dillərdən alınmışdır. Misallar: *crisis* (yunan dilindən): böhran; *philosophy* (yunan dilindən): fəlsəfə; *quantum* (latın dilindən): kiçik hissə, miqdar.

Bu tip sözlər yalnız elmə aid anlayışları deyil, həm də bu sahələrdə mədəni mübadiləni əks etdirir. Fərqli mədəniyyətlər arasında qida və geyim sahəsində çoxsaylı sözlər İngilis dilinə keçib. Məsələn: *sushi* (Yaponiya): Yapon mətbəxində olan bir növ yemək; *croissant* (fransız dili): fransızların məşhur un məhsulu; *taco* (İspan dilindən): Meksika mətbəxinin məşhur yeməyi. *jeans* (fransız dili): Cins şalvar.

Buradakı leksik vahidlər mədəniyyət mübadiləsinin gündəlik həyatımızdakı təzahürləridir.

Moda və sosial həyatla bağlı sözlər də çox vaxt xarici dillərdən ingilis dilinə daxil olur: *vogue* (fransız dili): moda, müasirlik; *cliché* (fransız dili): artıq istifadə olunan ifadə və ya fikir; *Sauna* (Finlandiya): istiliklə müalicə edilən otaq.

İngilis dilinə mədəniyyətlə bağlı müxtəlif mövzulu bəzi leksik vahidlərə bu nümunələri göstərə bilərik. Məsələn, *ketchup* (çin dili): pomidor sousu; *pajamas* (hind dili): rahat geyim; *bazaar* (fars dili): bazar, ticarət yeri; *sushi* (yapon dili), *café* (fransız dili) və *safari* (svahili dili) kimi sözlər, mədəni təsirlər və qlobal qarşılıqlı əlaqə nəticəsində ingilis lüğətinə daxil olub. İngilis dilinə daxil olan leksik vahidlər mədəniyyətlərarası əlaqələrin güclü təsirini göstərir. Həmçinin bu sözlər İngilis dilinin genişlənməsi və inkişafı ilə yanaşı, digər mədəniyyətlərin təsirini və qəbulunu əks etdirir. Beləliklə, dilin leksik zənginliyi yalnız həmin dövrün mədəni mübadiləsini deyil, həm də qlobal əlaqələrin artmasını və sosial dəyişiklikləri göstərir.

İngilis dilində mədəniyyət leksikasının müəyyən bir qismi məhz metaforalar vasitəsilə reallaşır.

Həm leksikologiyada, həm də mədəniyyət araşdırmalarında metaforalar dilin bir mədəniyyətin dəyərlərini necə əks etdirdiyini başa düşməkdə mühüm rol oynayır. Məsələn:

- İngilis dilindəki *“time is money”* (vaxt pul kimidir) ifadəsi, mədəniyyətin məhsuldarlığa və iqtisadi uğura verdiyi əhəmiyyəti əks etdirir.
- Amerikan ingiliscəsindəki *“melting pot”* (qarışan qab) metaforası, ABŞ-da mədəni inteqrasiya və müxtəliflik anlayışını ifadə edir.

Dil çox vaxt mədəni kimliyin əsas göstəricisi olur. Xüsusi sözlər, müəyyən bir sosial və

ya etnik qrupa aid olmağı işarə edə bilər. Bir çox cəmiyyətdə dil, kollektiv kimliyi ifadə etmə, ənənələri qoruma və tarixlə əlaqələri saxlamaq üçün bir vasitə kimi istifadə olunur. Məsələn, regional dialektlər və ya slenq istifadə etmək, daha geniş mədəniyyətdə sosial qrupları və ya icmaları fərqləndirə bilər.

Leksikologiyada sözlərin tədqiqi yalnız onların mənalarının və ya formalarının araşdırılması deyil, həm də onların mədəni təsirlərinin başa düşülməsidir. Bir mədəniyyətin lüğəti, həmin dili danışan insanların dəyərlərini, sosial strukturlarını və yaşam tərzlərini əks etdirən bir pəncərədir. Bir dilin mədəniyyət lüğətini başa düşmək, həm dilin özünü, həm də onu istifadə edən cəmiyyəti daha yaxşı anlamağımıza kömək edir, və dilin və mədəniyyətin necə dərinləşmiş şəkildə bir-birinə bağlı olduğunu göstərir.

Mədəniyyət leksikası, dilin istifadəsində mövcud olan, xüsusi olaraq bir toplumun mədəniyyətini və sosial həyatını əks etdirən söz və ifadələrdən ibarətdir. Bu sözlər müəyyən bir ölkənin tarixi, din, adət-ənənələr və dünya görüşünü əks etdirə bilər. İngilis dilinin leksikasında elə dil vahidləri var ki, onlar yalnız ingilis xalqının etnoqrafiyası, adət-ənənələri, dünyagörüşü və mədəniyyəti ilə bağlıdır. Məsələn, “Thanksgiving” (Şükran Günü) və ya “football” (Futbol - Amerikada «American football», Britaniyada isə «Soccer») kimi sözlər yalnız dilin bir hissəsi olmaqla yanaşı, bir millətin həyat tərzini də ifadə edir [6,s.98].

Mədəniyyətə xas olan sözlər tərcümə olunduqda, bəzən onların mənası dəyişə bilər və ya yeni bir kontekstdə reallaşır. Bəzi mədəniyyətə aid ifadələr, birbaşa tərcümə olunsa da, qarşı tərəf üçün anlaşılmaz ola bilər. Bu halda, adaptasiya və ya izah üsulu tətbiq edilir. Məsələn, “High Tea” ifadəsi, İngiltərədəki xüsusi yemək növünü nəzərdə tutarkən, başqa ölkələrdə anlamını itirə bilər. İngilis dilindəki “High tea” ifadəsi, həm dilin zənginliyini, həm də İngiltərənin mədəniyyətini və ənənələrini əks etdirən maraqlı bir termindir. Bu ifadə, tarixən ingilis cəmiyyətində bir sosial və mədəni fenomeni təmsil edir və zamanla daha geniş şəkildə istifadə edilməyə başlanmışdır. İngilis dilindəki “High tea” ifadəsi, əslində bir növ yemək və çay mərasimi ilə əlaqəlidir, lakin çoxları bunu səhv anlayır. Populyar olaraq, «high tea» termini daha rəsmi və lüks bir çay saati kimi qəbul edilir, amma əslində «high tea» daha çox işçi təbəqəsi üçün nəzərdə tutulan axşam yeməyidir. Bu, İngiltərənin tarixində sosial siniflər arasında mədəni fərqləri də əks etdirən bir məfhumdur.

“High tea” bir növ axşam yeməyini (ya da qəhvə fasiləsini) və çayı birləşdirən yeməkdir. Bu, 19-cu əsrdə xüsusilə orta və alt siniflər arasında populyar olmuşdur. Adətən, “high tea” şam yeməyindən əvvəl və ya sonrasında, əsasən işçi təbəqəsinin evlərinə uyğun olan bir şəkildə verilir. Bu yeməkdə çay, müxtəlif sandviçlər, qızardılmış yeməklər, tortlar və biskvitlər olur.

“High tea” ifadəsinin İngiltərə xalqının mədəniyyətinə təsiri və bağlılığı olduqca dərin və çoxşaxəlidir. “High tea”, İngiltərənin IXI əsrdəki sosial və sinfi strukturlarını əks etdirir. Bu dövrdə aristokratlar və varlı təbəqələr, «**Afternoon Tea**» adlanan daha yüngül bir çay saati ilə mədəniyyətlərini əks etdirirdilər. «Afternoon tea» bir çoxları tərəfindən səhər və günorta arasında verilən zəngin çay mərasimi idi. Buna qarşılıq olaraq, işçi təbəqəsi və orta siniflər daha böyük, doyurucu bir yemək olan “high tea”yə üstünlük verirdilər. Bu yeməkdə əsasən ət və qızardılmış yeməklər mövcud olurdu. “High tea”, yalnız yemək yığmaq deyil, həm də bir sosiallaşma mərasimidir. Bu, ailə üzvləri və ya işçilər arasında əlaqələri gücləndirən bir vaxt olurdu. İştirakçılar yemək yeyərkən, gündəlik həyatdan danışır, yerli hadisələri müzakirə edirdilər. Həm də İngiltərədə bu yemək sosial fərqləri göstərən bir əlamət idi, çünki müxtəlif siniflər bu yeməkdə fərqli qidalarla və fərqli formalarda iştirak edirdilər. Bəzən insanlar, xüsusilə zəngin siniflər, “high tea”ni səhv anlayaraq, bunu yalnız yuxarı siniflərə aid bir

mədəniyyət hadisəsi kimi qəbul edirdilər. Lakin bu yanlışlıqdır, çünki “*high tea*” ən çox işçi və orta təbəqə tərəfindən həyata keçirilən bir mərasim idi.

“High tea” zamanla daha rəsmi və lüks çay mərasimi anlamını qazanmışdır. İngiltərədə və dünya miqyasında, xüsusilə turizm sənayesində, “high tea” çox vaxt “afternoon tea” ilə qarışdırılır. Bugünə qədər, lüks otellərdə və restoranlarda təqdim edilən «high tea», zərif çay dəstləri, sandviçlər, scones və şirin çörəklərlə verilir.

İngiltərədəki “**High tea**” ifadəsi, sadəcə bir yemək ənənəsi deyil, həm də mədəniyyətin sosial siniflərə görə necə fərqləndiyini göstərən bir əks-səda olaraq qalır. Bu, həmçinin İngiltərənin gündəlik həyatında qida, sosial həyat və mədəni ənənələrin necə birləşdiyini və zamanla necə evrildiyini göstərir. Bu yemək ənənəsi, xalqın bir çox fərqli təbəqələrinin həyatını və sosial şəbəkələrini əks etdirir və hər bir sinifin fərqli dəyərlərini və həyat tərzini təmsil edir.

Gördüyümüz kimi ingilis dilində mədəniyyətlə bağlı, xalqın mədəniyyətini izah edən yalnız bir söz haqqında kifayət qədər geniş məlumat vermək mümkündür. Xalqın dilində mövcud olan, mədəniyyəti əks etdirən hər bir ifadə haqqında bir məqlə yazmaq mümkündür.

Bəzi ifadələr müəyyən mədəniyyətlə bağlı olduğu üçün, bu ifadələrin istifadəsi xüsusi mədəni kontekstə bağlıdır. Məsələn, “break the ice” (“buzları qırmaq”) ifadəsi, birinin narahatlığı azaltmaq məqsədilə dostcasına bir şeylər deməsi, ilkin tanışlıq anlarını yüngülləşdirməsi kimi bir mədəniyyətə xas bir anlamda işlənir. “*Break the ice*” ifadəsi, İngilis dilində geniş şəkildə istifadə olunan bir ifadədir və insanların bir-biriləri ilə daha rahat və dostca ünsiyyət qurmağa başladığı vəziyyətləri təsvir edir. Bu ifadə, xüsusilə tanımadığınız insanlarla ilkin qarşılaşmalarda, gərginlik və ya utancaqlığı aradan qaldırmağa yönəlmiş vəziyyətləri anlatmaq üçün istifadə olunur. Bu ifadənin mədəniyyətlə əlaqəsi, tarixindəki mənası və necə inkişaf etdiyi ilə sıx əlaqədardır. İngilis dilindəki “*break the ice*” ifadəsi, ilk dəfə 16-cı əsrdə “*ice-breaking*” termini olaraq istifadə olunmağa başlanmışdır. Bu, əslində bir fiziki hərəkəti təsvir edir: *buzu qırmaq*. Bu, gəmiçiliklə bağlı bir metafora olaraq, əvvəllər şimal dənizlərində və ya buzlu suda səyahət edən gəmiçilərin qarşılaşdıqları problemləri izah edirdi. Bir gəmi buza batdığında, onu hərəkətə gətirə bilmək və yol açmaq üçün əvvəlcə buz qırılmalı idi.

Lakin zamanla, bu metafora sosial bir mənaya keçdi. “*Break the ice*” artıq fiziki hərəkət deyil, daha çox sosial vəziyyətlərdəki sərt və gərgin atmosferi yumuşaltmağa, insanları daha rahat və açıq hala gətirməyə yönəlmiş bir ifadə kimi istifadə olunmağa başladı [4].

“*Break the ice*” ifadəsinin mədəniyyətlə bağlılığı, həm onun mənasının, həm də sosial dinamikaların zamanla necə dəyişdiyinin bir əksidir. Bu ifadə bir neçə mədəniyyətdə müxtəlif şəkildə təzahür etmiş və inkişaf etmişdir. İngiltərədə və ümumiyyətlə Qərb mədəniyyətlərində, insanlar arasında sosial gərginliklərin və utancaqlığın aradan qaldırılması çox önəmlidir. İctimai qaydalar və normativlər, sosial qarşılıqlı əlaqələri tənzimləyir və bəzən insanlar arasında ilk qarşılaşmalar, gərginlik yarada bilər. “Break the ice” ifadəsi, bu cür vəziyyətlərdə insanların daha açıq və dostca ünsiyyət qurmasını təmin edən bir sosial alət kimi qəbul edilir.

Rəsmi mühitdə, məsələn, iş görüşlərində, konfranslarda və ya diplomatik əlaqələrdə, “*break the ice*” ifadəsi, ilk görüşdə insanların daha rahat və az gərgin bir şəkildə ünsiyyətə başlamalarını təmin etmək məqsədini güdür. Bu mədəni kontekstdə, “ice-breaking” fəaliyyətləri, bir-birini tanımayan insanların ümumi maraqlar və gülüşlərlə əlaqə qurmasına yardım edir.

Mədəniyyətlər arasında “*break the ice*” ifadəsinin istifadəsi dəyişə bilər. Bəzi

mədəniyyətlərdə, məsələn, Şərqi Asiya mədəniyyətlərində, insanlar bir-biriləri ilə daha formallıq içində ünsiyyət qururlar, buna görə də “ice-breaking” fəaliyyətləri daha çox müəyyən edilmiş rituallara, adət-ənənələrə əsaslanır. İngilis mədəniyyətində isə bu daha çox qeyri-formallıq və zarafatlarla həyata keçirilə bilər. Məsələn, İngiltərədə bir insanın tanımadığı birinə zarafat etməsi, qarşı tərəfi rahatlaşdırmaq üçün istifadə edilə bilər.

“*Break the ice*” ifadəsi, dilin və ünsiyyətin sosial konstruksiyasının bir göstəricisidir. Mədəniyyətlərarası kommunikasiya məsələlərində, gərginliyi azaltmaq və daha səmimi bir atmosfer yaratmaq çox vacibdir. Məsələn, bir iş görüşməsində və ya bir təqdimatda, insanlar arasında daha təsirli ünsiyyət qurmaq üçün “*break the ice*” üsullarına müraciət edilir. Bu, hər iki tərəfin özlərini daha az müdafiəçi və daha açıq hiss etmələrinə səbəb olur.

Bəzi mədəniyyətlərdə, məsələn, ABŞ və İngiltərədə, “*break the ice*” ifadəsi, əsasən sosial tədbirlərdə, şənliklərdə və ya yeni insanlarla tanışlıq üçün istifadə edilir. Burada məqsəd, mövcud gərginliyi və ya ciddiyyəti aradan qaldırmaqdır. Bu tip tədbirlərdə “ice-breaking games” (buz qıran oyunlar) və ya tanışlıq fəaliyyətləri tətbiq olunur. Bu cür əyləncəli və interaktiv fəaliyyətlər, yeni insanlar arasında əlaqə qurmağı asanlaşdırır.

“*Break the ice*” ifadəsi, dilin və mədəniyyətin inkişafını təmsil edən bir məfhumdur. Həm sosial davranışların dəyişməsi, həm də sosial qarşılıqlı əlaqələrin inkişafı ilə əlaqədar olaraq bu ifadənin istifadəsi mədəniyyətlə sıx bağlıdır. “*Break the ice*” yalnız fiziki bir hərəkət deyil, eyni zamanda insanların üzləşdikləri sosial gərginlikləri aradan qaldırmağa yönəlmiş bir təcrübədir. Bu ifadə, müxtəlif mədəniyyətlərdə sosial qarşılıqlı əlaqələrin necə qurulacağını, insanın cəmiyyətlə necə əlaqə qurduğunu və ümumiyyətlə sosial qaydaların necə formalaşdığını əks etdirir.

Bəzi mədəniyyət leksikasına aid olan ifadələr və sözlər yalnız müəyyən mədəniyyətlərdə qəbul edilə bilər və ya fərqli anlamlar daşıya bilər. Məsələn, “*tip*” (bağış, xidmət haqqı) İngilis mədəniyyətində geniş yayılmış bir sözdür, amma bu, digər mədəniyyətlərdə əksik və ya fərqli şəkildə reallaşa bilər. İngilis dilindəki “*tip*” sözü, həm sosial, həm də iqtisadi baxımdan mədəniyyətlə sıx əlaqəlidir. “*Tip*” sözü, xüsusilə xidmət sektorunda çalışan şəxslərə verilən, xidmətin keyfiyyətini təşviq edən və müştəri ilə xidmətçi arasında müəyyən bir sosial əlaqə yaradan bir təcrübəni ifadə edir. İngiltərə mədəniyyətində “*tip*” vermək, bir çox cəmiyyətdə olduğu kimi, xidmətin yaxşılığını qiymətləndirmək və müəyyən bir şükür işarəsi kimi qəbul edilir. Bu, yalnız dilin bir hissəsi olmaqla qalmır, həm də insanların gündəlik həyatına, sosial və iqtisadi münasibətlərə təsir edən bir davranış nümunəsidir.

“*Tip*” sözü, “*to insure promptness*” (tez xidmət almaq üçün təminat vermək) ifadəsindən qısaltılmış bir şəkildə yaranmışdır. Bu, XVII əsrdə İngiltərədə bir təcrübə olaraq başlamışdır. Müəyyən bir xidmət qarşılığında müştərilər, xidmətin keyfiyyətini təşviq etmək və daha sürətli xidmət almaq məqsədilə “*tip*” adlı əlavə ödənişlər verirdilər. Zamanla, “*tip*” verilən məbləğ müəyyən bir məqamda sosial bir davranış halını almışdır.

İngiltərənin mədəniyyətində “*tip*” vermək, müştəri ilə xidmətçi arasında bir növ qeyri-rəsmi, lakin vacib sosial əlaqədir. Xüsusilə restoranlar, kafelər, taksilər, otellər və bənzər xidmət sahələrində “*tip*” vermək geniş yayılmışdır. İngiltərədə “*tip*” vermək, müəyyən xidmət sahələrində əsasən xidmətin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq və əmək haqqı artırmaq məqsədilə edilir. Lakin bunun necə və nə qədər veriləcəyi mədəniyyətə, vəziyyətə və sosial sinfə görə dəyişə bilər.

İngiltərədə restoranlarda “*tip*” vermək adətidir, amma bu məbləğ adətən 10-15% arasında olur və bəzən xidmət haqqı artıq ödənişdə daxil edilir. Lakin, xidmətin keyfiyyətindən asılı

olaraq, insanlar daha yüksək və ya daha aşağı “tip” verə bilirlər. Burada “tip” vermək, xidmətin yaxşı olduğunu qiymətləndirmək üçün sosial bir davranışdır və xidmətçiyə təşəkkür etmək formasıdır.

Taksi sürücülərinə “tip” vermək də İngiltərə mədəniyyətinin bir hissəsidir. Burada “tip” adətən müntəzəm olaraq 10%-15% arasında olur, lakin qısa məsafələrdə və ya çox xüsusi xidmət göstərildikdə daha az və ya daha çox verilə bilər.

Otellərdə “tip” vermək də çox yaygındır, xüsusilə otaq xidməti, dərhal xidmət göstərən işçilər (məsələn, bagajçı) və ya əlavə xidmətlər (spa, masaj və s.) göstərildikdə. İngiltərədə, bəzi otellərdə “tip” artıq xidmət haqqına daxil ola bilər, amma bu yenə də müştərinin istəyinə və təcrübəyə bağlıdır.

İngiltərədə “tip” vermək yalnız işçi və müştəri arasında maliyyə mübadiləsindən ibarət deyil; həm də insanlar arasında sosial münasibətlərin inkişafını təmin edən bir davranış formasıdır. Xüsusilə daha rəsmi və ya daha təntənəli mühitlərdə, “tip” vermək, qarşı tərəfə hörmət və minnətdarlıq göstərmə yolu kimi qəbul edilir.

“Tip” vermək İngiltərə mədəniyyətində, yalnız maliyyə mübadiləsi deyil, həm də sosial və iqtisadi vəziyyətləri əks etdirən bir davranış formasıdır.

“Tip” vermək həm də sosial siniflər arasında fərqləri və əlaqələri göstərir. Məsələn, zəngin insanlar və ya yüksək sosial statuslu şəxslər, “tip” verməkdə daha səxavətli ola bilərlər. Bu, həm də bir növ təşəkkür və ya minnətdarlıq işarəsi kimi qəbul edilir, lakin bəzən sinif fərqlərinin daha da dərinlən hissəsinə səbəb ola bilər.

İngiltərədə bir çox xidmət sektoru işçisi, təcrübəli “tip”lərdən asılı olaraq daha çox gəlir əldə edir. Bu, bəzi xidmət işçilərinin öz əmək haqlarını yalnız əsas maaşla deyil, həm də “tip”lər ilə artırmalarına səbəb olur. Bəzi hallarda, xüsusilə aşağı maaşlı işlərdə, işçilərin əsas gəliri yalnız müştərilərdən aldıkları “tip”lərdən ibarət ola bilər. İngiltərədə bəzən “tip” verməklə bağlı etik mübahisələr mövcuddur. Bəzi insanlar “tip” verməyin, işçilərin əmək haqqını artıran bir yoldan daha çox, sistemin ədalətsizliyinə və sosial ədalətsizliyə xidmət etdiyi qənaətinə gəlirlər. Bu, xüsusən xidmət sahəsində çalışan insanların aşağı maaşlara və asılı vəziyyətlərə düşməsi ilə əlaqələndirilir.

İngilis mədəniyyətində “tip” vermək, yalnız bir maliyyə əməliyyatı deyil, həm də sosial münasibətlərin, əxlaqın və iqtisadi strukturların bir əks-sədasıdır. Bu davranış forması, insanların bir-birilərinə olan münasibətini göstərir, qarşılıqlı hörmət və minnətdarlıq rəmzi olaraq, həm də bir çox xidmət sektorundakı əmək haqqı və sosial fərqlilikləri əks etdirir. “Tip” vermək, İngiltərənin sosial davranışlarını və iqtisadi dinamikalarını əks etdirən vacib bir mədəni elementdir.

Bəzi mədəniyyətlə əlaqəli sözlər və ifadələr metaforik şəkildə istifadə olunur. Məsələn, “apple pie” (alma tərifi) ABŞ mədəniyyətində çox qiymətli və sevilən bir desertdir, buna görə də bu ifadə “Amerikanın özünü” simvollaşdırır.

İngilis dilindəki mədəniyyət leksikası yalnız dilin özündə deyil, həm də cəmiyyətin həyatında əhəmiyyətli rol oynayır. Mədəniyyətin dili formalaşdırması və dilin mədəniyyəti əks etdirməsi qarşılıqlı bir prosesdir. Beləliklə, mədəniyyət leksikasının istifadəsi, o dilin təmsil etdiyi mədəniyyətin dərinliyi, ənənələri və dəyərləri haqqında zəngin məlumatlar təqdim edir [5, s.110].

İngilis dilində mədəniyyəti əks etdirən bəzi sözlərin siyahısını aşağıda təqdim edirəm. Bu sözlər müxtəlif mədəniyyətlərə və sosial həyatlara dair əlamətləri, adətləri, ənənələri və digər mədəni elementləri əks etdirir: **thanksgiving** – Şükran Günü (ABŞ mədəniyyətində

bir bayram); **football** – Futbol (ABŞ-da “American football”, Britaniya və digər ölkələrdə “soccer”); **pub** – Pivəxana (Britaniya və İrlandiya mədəniyyətinə xas bir ictimai məkan); **barbecue** – Barbekü (Amerika və digər ölkələrdə əhəmiyyətli bir yemək ənənəsi); **high tea** – Yüksək çay (İngiltərədə günün ikinci yeməyi, çay ilə birlikdə yeyilən qida); **Halloween** – Cadugər Bayramı (Qərb ölkələrində qeyd edilən bir bayram); **Drive-thru** – Sürətli yemək xidməti (Amerika mədəniyyətində yemək sifarişi verərkən avtomobildən çıxmadan xidmət almaq); **Pub Crawl** – Pub gəzintisi (İngiltərə mədəniyyətində pivə içmək məqsədilə bir neçə barı ziyarət etmək); **Karaoke** – Karaoke (Yapon mədəniyyətindən gələn və dünyada məşhurlaşan musiqili əyləncə növü); **Black Friday** – Qara Cümə (Amerikada alış-verişin ən böyük günü); **Tiping** – Bahşiş (Xidmət sahələrində işçilərə ödənilən əlavə məbləğ, xüsusən ABŞ və digər Qərb ölkələrində); **Binge-watching** – Marafon izləmə (TV şoularını və ya serialları ardıcıl olaraq izləmək, xüsusilə onlayn platformalarda); **Potluck** – Hər kəsin yemək gətirdiyi, paylaşdığı ziyafət (Amerika mədəniyyətində ən çox yayılmış sosial fəaliyyət); **Easter Eggs** – Pasxa yumurtaları (Xristian mədəniyyətində Pasxa bayramında rənglənmiş yumurtalar); **Grill** – Qril (Amerika və digər ölkələrdə açıq havada yemək bişirmə ənənəsi); **Couch Potato** – Televiziya qarşısında vaxt keçirən insan (Amerika mədəniyyətində məşhur bir ifadə) və s. Bu siyahı, müxtəlif İngilis dili danışan ölkələrin mədəniyyətlərini və onların dilindəki spesifik ifadələri əks etdirir. Bu sözlər yalnız dilin bir hissəsi olmaqla yanaşı, həmin mədəniyyətlərə aid dəyərləri, ənənələri və həyat tərzini də ifadə edir.

Nəticə

İngilis dilində mədəniyyət leksikası və onun reallaşması üsulları, dilin və mədəniyyətin necə qarşılıqlı əlaqədə olduğunu və bir dilin mədəniyyətlə necə formalaşdığını göstərir. Bu leksika, dil öyrəniciləri və araşdırıcıları üçün yalnız bir dilin öyrənilməsindən çox, o dilin mənimsədiyi mədəniyyətin dərinliklərini anlamağa kömək edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Артемов С. И. Языковое сознание и языковая личность. – М., 1998.
2. Британская культура <https://www.hotcourses.ru/study-in-the-uk/essentials/culture/>
3. Верецагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. – М., 1990.
4. Колыхалова О. А. Язык и культура <file:///C:/Users/User/Downloads/yazyk-i-kultura.pdf>
5. Петров М. К. Язык, знак, культура. – М., 1991.
6. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово, 2008.

**Bakı Musiqi Akademiyası*
Baş müəllim

Rahilə Abasbəyli

CULTURAL LEXICON OF THE ENGLISH LANGUAGE AND ITS REALIZATION METHODS IN LANGUAGE

The cultural lexicon of the English language consists of linguistic units that reflect the lifestyle, traditions, and worldview of a nation or society. This lexicon reveals the social and historical context of the language through words, expressions, and symbols that belong to a specific culture. The realization of cultural lexicon in the language occurs through various methods, including translation and adaptation, collocations and expressions, metaphor and

symbolism, permission and confirmation. These methods ensure the transfer of culturally specific words to other languages and their understanding in different contexts. The role of the cultural lexicon in the English language highlights that it is not only a structure of the language but also a tool that shapes and reflects the society. Thus, the cultural lexicon provides language learners and researchers with a deeper understanding of culture.

Keywords: *culture, lexicon, English language, method, translation.*

Рахила Абасбейли
КУЛЬТУРНАЯ ЛЕКСИКА АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА И СПОСОБЫ
ЕЁ РЕАЛИЗАЦИИ В ЯЗЫКЕ

Культурная лексика английского языка состоит из языковых единиц, отражающих образ жизни, традиции и мировоззрение нации или общества. Эта лексика через слова, выражения и символы, принадлежащие конкретной культуре, показывает социальный и исторический контекст языка. Реализация культурной лексики в языке происходит различными способами, такими как перевод и адаптация, словосочетания и выражения, метафоры и символизм, разрешение и утверждение. Эти методы обеспечивают передачу культурных слов в другие языки и их восприятие в новых контекстах. Роль культурной лексики в английском языке подчеркивает не только структуру языка, но и его функцию как инструмента, формирующего и отражающего общество. Таким образом, культурная лексика представляет собой более глубокое понимание культуры для учащихся и исследователей языка.

Ключевые слова: *культура, лексика, английский язык, метод, перевод.*

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Rəşad Zülfüqarov tərəfindən təqdim edilmişdir

İlk daxilolma tarixi: 18.02.2025

Son daxilolma tarixi: 15.03.2025